

**Gatavojoties eksāmenam Latvijas un pasaules vēsturē.
Latvijas vēsture.
Aizvēsture.**

Latvijas vēsture	Pasaules vēsture
9. g.tk. p.m.ē. līdz 12. gs. M.ē. aizvēsture	40 000 g.p.m.ē. līdz 4.g.tk.p.m.ē.
12. gs.m.ē. līdz 1561.g. viduslaiki	Eiropā no 476. – 1492.g.
1561. – 1918. jaunie laiki	1492. - 1918
1918. – 1991. jaunākie laiki	1918. – 1991.
1991. – 2018. mūsdienas	1991. – 2018.

Latvijas aizvēstures dalījums:

- Akmens laikmets – paleolīts, mezolīts, neolīts.
  - Bronzas laikmets.
  - Dzelzs laikmets.

Akmens laikmets – 9. gt. p.m.ē. – 1500. g.p.m.ē..

Pirmie iedzīvotāji Latvijas teritorijā.

Paleolīts – 9.gt.p.m.ē. – 7600.g.p.m.ē.

Atkāpjoties Skandināvijas ledājam, attīstoties augu un dzīvnieku valstij, dzīvniekiem pa pēdām sekoja pirmie iedzīvotāji – ziemeļbriežu mednieki.

Tie bija eiropēidās rases pārstāji, kas apdzīvoja Viduseiropu un Ziemeļeiropu. Pieder pie Svidru – Ārensburgas kultūras.

Apmetnes: Salaspils Laukskolas apmetne.

Darbarīki: izejmateriāls – kauls, krams, koks, akmens, ādas.

Mezolīts – 7600. – 4500.g.p.m.ē.

Klimatisko apstākļu labvēlīgā vide ļāva attīstīties mednieku, zvejnieku un augu vācēju sabiedrībai. Mezolītā Latvijas teritorijā ienāk Kundas un Narvas kultūru pārstāvji.

Apmetnes: veidojas galvenokārt pie upēm un ezeriem – Lubānas, Burtnieku apmetnes un savrupatradumi.

Neolīts – 4500. – 1500.g.p.m.ē.

Šajā periodā 4. – 2.gt.p.m.ē. ienāk ķemmes - bedrīšu keramikas kultūras pārstāvji – seno somugru pārstāvji (Baltijas somi).

2.gt.p.m.ē. Latvijas teritoriju sāk apdzīvot Baltu ciltis – indoeiropieši. Tie piederēja pie auklas keramikas un kaujas cirvju kultūras.

Apmetnes: somugri - Osa, Sārnate, balti - Matkules Tojāti, Aizkraukles Lejasbitēni.

Darbarīki: akmens, krams, kauls – neolīta beigās tiek gatavoti darbarīki lauksaimniecības vajadzībām.

Nodarbošanās: šajā periodā iedzīvotāji sāka nodarboties ar dzīvnieku pieradināšanu – lopkopību, un kapļa zemkopību. Tiek izgatavoti māla trauki, cirvji, harpūnas un citi medībām nepieciešami rīki.

Pirmie iedzīvotāji Latvijas teritorijā.

Latvijas teritorija ledus laikmeta pēdējā apledošanas laikā bija pilnībā klāta ar vairākus simtus metru biezu ledus slāni. Tikai pēc ledāja izkūšanas zeme kļuva apdzīvojama. Ledājs kusa tūkstošiem gadu, un tā tuvumā saglabājās arktiskais klimats ar tagadējai tundrai līdzīgu augu un dzīvnieku valsti. Apmēram pirms 14 – 13 tūkstošiem gadu Latvijas teritorija bija pilnībā atbrīvojusies no apledošanas. Arheologi ir konstatējuši, ka pirmās apdzīvotības pēdas Latvijas teritorijā attiecas uz 9. gadu tūkstoti pirms mūsu ēras – vēlo paleolītu. Pirmie iedzīvotāji piederēja pie **Ārensburgas – Svidru mednieku kultūras**, kas Latvijas teritorijā ienāca no dienvidiem. Viņu medījums bija galvenokārt ziemeļbrieži. Nedaudzajās pētītajās apmetnēs atrasti karama priekšmeti – bultu gali, asmeņi, kasīkļi. Mednieki kramu atnesa sev līdzī, sekojot ziemeļbriežu bariem.

Vidējā akmens laikmetā – mezolītā – klimats pakāpeniski kļuva siltāks. Latvijas teritorijā sāka augt arī lapu koku meži, ienāca citi medījamie dzīvnieki – aļņi, tauri, stirnas, meža cūkas. Nedaudzās arheoloģiski pētītās apmetnes un kapulauki, kā arī savrupatrādumi liecina par mezolīta medniekiem un zvejniekiem, kuri līdz 5.gtk.p.m.ē. bija vienīgie Latvijas teritorijas apdzīvotāji. Viņu lielākā daļa piederēja pie tā sauktās **Kundas mednieku kultūras**.

Vēlajā mezolītā un agrajā neolītā Latvijas teritorijā bija izplatīta **Narvas mednieku kultūra**. Narvas kultūra aptvēra plašu apgabalu – tagadējās Baltijas valstis un daļu Krievijas teritorijas.

Narvas kultūra savu nosaukumu ieguvusi no Narvas (Igaunijā), kur pirmo reizi konstatēta akmens laikmeta kultūra, kuras areāls aptvēra gandrīz visu Austrumbaltiju līdz pat Nemunai. Jaunākajos pētījumos pastāv uzskats, ka, Narvas un indoeiropiešu kultūrai savstarpēji ietekmējoties, varēja izveidoties baltu kultūra.

Neolīts. Svarīgs neolīta atklājums ir keramikas - māla trauku - parādīšanās.

Agrais neolīts (4.g.tk. vidus - 3g.tk.vidus.p.m.ē.) arheoloģiskajā materiālā pārstāvētas ar virkni apmetņu (nozīmīgākās Osas, Zvidzes, Zvejnieku, Sārnotes) un kapulauku (piem. Zvejnieku). Plaši apdzīvota bijusi Lubāna zemiene. Liela Ludzas un Burtnieku ezera apkārtnē. Svarīgs agrā neolīta piemineklis ir Sārnotes apmetne (netālu no Ventspils). Šeit atrastas celtnu paliekas, laivas, darbarīki, keramika. Neolīta ļaužu reliģisko priekšstatu izpratnei svarīgas ir koka, kaula un dzintara figūriņas, kas atrastas Sārnotē un citās agrā neolīta apmetnēs. Jāmin dzīvnieku (ziemeļbriežu, aļņu, lāču, mežacūku), putnu (gulbjū, zosu, pīļu) un čūsku (zalkšu, odžu) figūriņu atradumi. Šīs statuetes sasīta ar medību maģiju, kuras mērķis bija veicināt panākumus medībās, savukārt ūdensputnu figūras liecina par senču priekšstatu, ka putns uzskatīts par cilvēka dvēseles aiznesēju uz viņpasauli.

Lietuviešu izcelsmes rietumu vēsturniece M. Gimbutiene skaidro figūriņas kā sievišķās simbolikas izpausmes, apgalvojot, ka, piemēram, aļņa un lāča figūriņas uzdevums ir palīdzēt dzemdībās.

Baltijas somu un baltu senči.

3 - 2 g.tk.p.m.ē Latvijas teritorijā ienāca divu galveno etnisko grupu - vispirms

Baltijas somu (somugru), tad baltu - senči. Par somu senčiem uzskata Baltijas jūras austrumu krastā (mūsdienās Baltijas valstis, ZR Krievijas un Somijas teritorijā) no austrumiem ienākušās mednieku ciltis, kuras nesa sev līdzī tā saukto **ķemmes bedrīšu keramiku** jeb vienkārši keramiku ar iespaidumiem, kas atgādina ķemmes zobīņu un bedrīšu iespaidumus. Par viņu nodarbošanos kļuva arī zvejniecība. Šīs ciltis ir **Baltijas somu - līvu, igauņu un somu - senči.**

Latvijā šīs ciltis īpaši interesēja dzintars, kuru tās iemanīja pret kaltiem, bultām, makšķerākiem.

Tās apmetās sākotnēji visā Latvijas teritorijā, sajaucoties ar vietējiem iedzīvotājiem.

Otrajā pārceļotāju vilnī ienāca ciltis, kuras arheologi apzīmē par piederīgām pie auklas keramikas (māla trauki ar auklas nospiedumam līdzīgu ornamentu) un laivveida kaujas cirvju kultūras.

Šīs ciltis ienāca Latvijas teritorijā no dienvidiem un dienvidrietumiem, un tās tiek pieskaitītas pie eiropaidu rases indoeiropiešu valodu grupas. **Tās bijušas baltu senči.**

Bronzas laikmets. 1500.g.p.m.ē. – 500.g.m.ē.

Agro metālu – bronzas laikmets.

Bronzas laikmetā Latvijas teritorijā raksturīgas: tekstilās keramikas kultūra – somugri, un švikātās keramikas kultūra – balti. Šīs kultūras turpina savu attīstību arī dzelzs laikmetā.
Apmetnes: bronzas laikmetā iedzīvotāji nodarbojoties ar lauksaimniecību un lopkopību apmetnes veidoja ne tikai pie upēm un ezeriem, bet sāka veidot pilskalnus – nocietinātas apmetnes visā Latvijas teritorijā. <i>Ķivutkala, Brikuļu apmetnes.</i>
Darbarīki, materiālā kultūra: joprojām izmantoja akmens darbarīkus, jo bronzas darbarīki nebija tik izplatīti un prasīja līdzekļus to iegūšanai. Zemkopība – kapļi, sirpji, arkla lemeši, cirvji. Rotaslietas.
Nodarbošanās: zemkopība – mieži, kvieši, prosa, pupas. Lopkopība.
Etniskās grupas: Baltu ciltis bija apmetušās Latvijas dienviddaļā, ziemeļdaļā dzīvoja somugru ciltis.

Bronzas laikmets

Baltu ciltis ieviesa jaunus saimniecības veidus - lopkopību un zemkopību, kā arī augstāka līmeņa darbarīkus no bronzas, ko Latvijas iedzīvotāji ieguva apmaiņā pret dzintaru. Latvijā iestājās jauns - bronzas laikmets.

Balti.

Baltu valoda pieder pie *indoeiropiešu valodu saimes*. Pie šīs saimes pieder arī slāvu, ģermāņu, romāņu un citas valodas. Pētnieki uzsver baltu valodu tuvību hipotētiskajai pirmvalodai, kurā, iespējams, runājuši visi indoeiropieši.

Senatnes liecinieki Dagdas muzejā Patria (2012. foto R. Ķipurs)

Baltu teritorija.

Baltu visplašākās izplatības periodā (2/1 g.tk.p.m.ē.) to apdzīvotā teritorija tālu pārsniegusi pašreiz latviešu un lietuviešu padzīvotās teritorijas robežas. Tā sniegusies pāri Vislai rietumos, līdz Pripetei dienvidos un līdz Dņepras baseina augšdaļai austrumos. Cauri Latvijas teritorijai gāja baltu izplatības ziemeļu robeža.

Vēlākajā laika posmā daļa baltu pārslāvojās, neizturot šī jaunā un enerģiskā austrumu etnosa spiedienu.

Tragisks liktenis piemeklēja arī rietumu baltus Prūsijas teritorijā - *senprūšus*, kuri 13 gs.m.ē. cieta sakāvi cīņā ar Vācu ordeni un pēc tam pakāpeniski pārvācojās. Šobrīd saglabājušies tikai valodas pieminekļi, kas ļauj spriest par prūšu valodu.

Baltu tautu diferencēšanās.

Latvijas teritorijā esošie balti 1. g.tk.p.m.ē. un 1 g.tk.m.ē. pakāpeniski diferencējās, veidojot vairākas baltu tautas: **kuršus, sēļus, zemgaļus, latgaļus**. Šīs tautas apdzīvoja Latvijas dienvidu daļu, un to izplatības aptuvenā robeža ar Baltijas somiem atradās uz ziemeļiem no Daugavas Latvijas austrumos un uz dienvidiem no Abavas - teritorijas rietumos.

Kuršu apdzīvotā teritorija atradās Kurzemē, zemgaļi dzīvoja Lielupes baseinā, sēļi Daugavas kreisajā krastā (daļēji arī labajā) uz austrumiem no zemgaļu apdzīvotās teritorijas. Daugavas labajā krastā dzīvoja zemgaļi.

Somi un līvi (lībieši)

Latvijas somu liktenis daudzu gadsimtu gaitā ir visai tragisks. Viņi, kas apdzīvoja visu Latvijas teritoriju, pēc baltu ienākšanas tika atspiesti uz tās ziemeļu daļu. Taču ar to atkāpšanās nebeidzās.

Balti turpināja savu virzību uz ziemeļiem gan Kurzemē, gan Latvijas austrumu daļā. Krustnešu iebrukuma brīdī agrākajā somu apdzīvotajā teritorijā jau bija izveidojušās spēcīgas latgaļu valstis. Savukārt Kurzemē 9. gadsimtā kursisks kļūst, piemēram, Talsu pilskalns, kas agrāk atradās dziļi somu teritorijā.

Dzelzs laikmets. 500.g.m.ē. – 12.gs..

Dalās agrajā, vidējā un vēlā dzelzs laikmetā.

<p><i>Iedzīvotāji:</i> baltu ciltis – latgaļi, kurši, zemgaļi, sēļi. Somugri – lībieši. Pie baltu tautām preskaita – prūšus, lietuviešu un latviešu ciltis (latgaļi, žemaiši u.c.)</p>
<p><i>Apmetnes:</i> nocietinātas apmetnes – lauku sētas, pilskalni, ezerpilis. Pils – sēta: - nocietināta vieta, kuras centrā ir valdnieka pils, bet apkārt ar nocietinājumu valni norobežotas amatnieku un tirgotāju mājas. Pilskalns – vieta, kur cēla pils vai citas nocietinātas aizsargbūves</p>
<p><i>Nodarbošanās:</i> zemkopība – līdumu un tīrumu zemkopība, divlauku, trīslauku sistēma. Tiek audzēti – rudzi, mieži, auzas, zirņi, griķi, lins, kaņepes. Lopkopība: izmanto produktiem, mēslojumam, darbaspēkam, satiksmei. Dravniecība: medus un vasks. Medniecība un zvejniecība. Amatniecība: kalējs, podniecība, rotu un ieroču izgatavošana, apģērbs. Tirdzniecība: maiņas ceļā iegūtie priekšmeti un nepieciešamās preces – ieroči, sāls, metāls, rotas.</p>
<p><i>Sabiedrības struktūra:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Pilsnovadi – ciemi – zemnieku sētas • Pilskungi – ciemu vecākie – saimnieks

- Dzimts jeb ģints – radnieku kolektīvs, kas kopā dzīvo un strādā.
Cilts – vairākas vienā apvidū dzīvojošas dzimtas (ģintis).
Saime – vienā zemnieka sētā dzīvojoši cilvēki.

Kontakti ar kaimiņiem:

- Senākās ziņas par baltiem sniedz Hērodots – **neuri**.
- Publijs Kornēlijs Tacits – romiešu vēsturnieks, kurš mūsu ēras pirmajā gadsimtā rakstīja par tautām pie Baltijas jūras – baltus apzīmējot – **aisti**.
- 9. gadsimts – skandināvu vikingu sirojumi baltu zemēs. Ceļš no varjagiem uz grieķiem.
- Skandināvu apmetne Jūrpilī, Grobiņā 7. – 9. gadsimtā.
- Kuršu sirojumi Skandināvijā.
- 1107. gads – zemgaļi sakauj Polockas kņaza karaspēku.
- 1180.g. – vācu misionāru darbības sākums baltu zemēs.

Agra Liepiņa veidotā Uldevena pils Lielvārdē. (foto K. Ozoliņš 2013)

